

Inleiding

Iedereen beleeft een scheiding op een eigen, persoonlijke manier. Wij beschouwen het Scheidingsproces als een reis, waarbij de scheidende partners (jouw cliënten) stapsgewijs door het scheidingsgebied heen gelaveerd worden met behulp van de ScheidingsNavigator. Tijdens het navigeren valt er op iedere tussenstop (de scheidingsfasen) veel te ontdekken. De zaken die iedereen feitelijk (in juridische zin) tegenkomt zijn nagevoelbaar, maar hoe men ernaar kijkt, hoe men het proces ervaart, is voor iedereen verschillend. De procesbegeleider die de ScheidingsNavigator hanteert, navigeert cliënten als het ware langs alle tussenstops, die wij de fasen binnen de vier processen noemen. Echter, welke weg men neemt en hoe men reist, wordt door cliënten bepaald. Reizen zij via de snelweg of nemen zij de hobbelige langweggetjes? Nemen zij een snelle auto of gaan zij lopend?

Het klinkt paradoxaal, maar toch kan men een scheiding zien als een leerzame, soms ook pijnlijke levensreis wanneer men inziet dat men tijdens deze reis aan het roer kan staan en zelf kan navigeren. Om goed door het scheidingsgebied te navigeren, worden jij en je cliënten in dit boek door het hele scheidingsproces meegenomen met behulp van gestructureerde proceskaarten, voorbeelden en bruikbare modellen.

De ScheidingsNavigator gaat uit van doorsnee situaties, met of zonder kinderen, waarbij het welzijn en het belang van kinderen centraal staat. Immers, kinderen vragen niet om het uit elkaar vallen van het gezin en scheiden dus noodgedwongen mee.

Wij gaan uit van een gezamenlijk scheidingsverzoek van je cliënten, maar het boek kan eveneens gebruikt worden als leidraad voor individuele coaching. Uitgangspunt hierbij is dat je cliënten zich bewust worden van het eigen aandeel in de ontstane situatie en van hieruit kunnen gaan handelen.

Ofschoon de ScheidingsNavigator primair is ontwikkeld om in overleg met beide partners/met een 'gezamenlijk verzoek' om de relatie/het huwelijk te beëindigen, is deze eveneens te gebruiken bij individuele trajecten. Het begeleiden van één client zal meer het karakter hebben van coaching, omdat het bijstaan van één cliënt in een (eenzijdig) verzoek tot echtscheiding op een aantal (juridische) punten een andere aanpak vereist. Dit ligt dus meer op het gebied van de individuele coaching of de advocatuur.

Met betrekking tot de juridische informatie die gegeven wordt, is het aan te raden de steeds weer veranderende aanpassingen in onze wetgeving te raadplegen. Justitie heeft hiervoor een website met up-to-date informatie.

Met het werken met de ScheidingsNavigator is het uiteraard aan jou, als procesbegeleider, de taak om in te schatten welke 'tools' je op welk moment ten gunste van de

scheidende partners gaat inzetten. Toch is het de reis van jouw cliënten en zullen zij het tempo en de richting bepalen. Als deskundige kun je zorgen voor goede voorlichting over en begeleiding van de processen en fasen waar de scheidende partners mee te maken kunnen krijgen, maar het blijft hun (individuele) reis.

Leeswijzer

Om de leesbaarheid te vergroten hebben we het over een *scheiding*, waarmee we een echtscheiding, een beëindiging geregistreerd partnerschap en andere vormen van samenwonen bedoelen. Wij noemen de scheidende partners 'cliënten' en soms 'ex-partners' en jou 'procesbegeleider'. Om je alvast vertrouwd te maken met een paar termen die in het boek voorkomen, volgen een aantal verklaringen.

Gebruikte termen

Procesbegeleider

Zoals gezegd hanteren wij de term procesbegeleider. De reden hiervoor is dat de ScheidingsNavigator een breder publiek wil aanspreken dan alleen de scheidingsadvocaten en andere erkende procesbegeleiders zoals de MfN-geregistreerde familiemediators. Er zijn immers ook andere professionals die met scheidingen en de gevolgen ervan te maken hebben. Denk daarbij aan de maatschappelijke dienstverlening, jeugdbescherming, de ondersteuning binnen een huisartsenpost, juridische afdelingen van verzekeringsmaatschappijen, en begeleidingsdiensten ter ondersteuning van werknemers bij grote bedrijven. Zo zijn er tal van begeleidingsvormen die door het gebruik van de SN-tools op een verantwoorde wijze gezinnen kunnen begeleiden tijdens en na een scheiding. Daarbij geldt uiteraard wel dat iedere procesbegeleider een bijzondere taak in het geheel heeft en de plicht heeft om cliënten zo goed mogelijk te begeleiden. Kennis over de processen en de fasen van scheidingen is dan ook een essentiële basis voor iedere professional die te maken heeft met scheidingsproblematiek.

Collega-ouders

Dit is wellicht een nieuwe term voor jou die we veelvuldig in dit boek gebruiken. Hiermee wordt het ouderschap na de scheiding bedoeld waarbij beide ouders op een positieve wijze ieder een eigen, nieuwe weg inslaan. Door elkaar als partner los te laten en elkaar een mooi leven te gunnen, krijgt het ouderschap de vorm van collega-ouderschap. Om tot dit collega-ouderschap te komen, zal eerst gekeken moeten worden welke kwesties nog bij de ex-partners spelen en wat hen weerhoudt om elkaar werkelijk los te laten. Respect voor en vertrouwen in elkaar als gelijkwaardige ouders vormen de basis waarop collega-ouderschap vormgegeven kan worden.

Aan het eind van dit boek staat een woordenlijst met verklaringen van de termen die verder worden gebruikt.

Notitie: in de ScheidingsNavigator worden voorbeeldsituaties uit de praktijk beschreven. Deze voorbeelden zijn gebaseerd op realistische situaties, maar de namen van de personages zijn fictief. Iedere herkenning op grond van naam of situatieschets berust op toeval.

De meningen en adviezen in dit boek zijn bedoeld als richtlijn. De regelgeving in Nederland op het gebied van scheidingen verandert regelmatig en daarom adviseren wij je om deze via betrouwbare websites en vakbladen te volgen. De uitspraken in dit boek zijn gebaseerd op de regelgeving van eind 2014. De uitgever en auteurs en anderen die een bijdrage hebben geleverd, zijn niet aansprakelijk voor eventuele schade als gevolg van gebruik van dit boek.

Handleiding ScheidingsNavigator

Wij zijn zo vrij om je te tutoyeren. We zijn immers vakgenoten van elkaar met de wens om scheidingsprocessen zo goed mogelijk te begeleiden en om onze cliënten na de afronding met een tevreden gevoel vaarwel te zeggen.

Een scheiding betekent niet alleen de ontbinding van een liefdesrelatie, maar ook het einde van een periode waarin men samen heeft geleefd en samen een stuk geschiedenis heeft geschreven. Gesproken wordt dan ook over een ‘scheidingsproces’, omdat er niet alleen op juridisch gebied een en ander afgewikkeld moet worden om de relatie te ontbinden, maar er ook op praktisch en emotioneel gebied tal van processen spelen waar aandacht aan besteed dient te worden.

De modellen van de ScheidingsNavigator (zie bijlagen de Modellen) onderscheiden zich doordat ook de cliënten, onder jouw begeleiding, ermee aan de slag kunnen. De ScheidingsNavigator maakt je cliënten duidelijk dat er een stuk eigen verantwoordelijkheid meespeelt. Ook is er een uitdaging om inzicht te krijgen in de ‘waaroms’ van ieders gedrag als ex-partners, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen de periode dat je cliënten nog bij elkaar woonden en de periode nadat ze uit elkaar zijn gegaan.

Om de leesbaarheid van dit boek te bevorderen, zullen we spreken over *relaties*. Hiermee worden alle vormen van serieuze affectieve relaties bedoeld, de verschillende vormen van samenleving (ook die tussen cliënten van hetzelfde geslacht): huwelijken en geregistreerde partnerschappen, samenwonende stellen en latrelaties (Living Apart Together). Daar waar er verschillen (veelal van juridische aard) zijn tussen de vormen van samenleving, worden deze nader toegelicht.

De twee posities

Voordat we met de inhoud van de ScheidingsNavigator kunnen beginnen is een bondige uitleg nodig over wat er gebeurt op andere gebieden naast het feitelijke uit elkaar gaan.

Wat voor cliënten gedurende de hele relatie zo vanzelfsprekend was, komt vaak tijdens of na de scheiding in een ander licht te staan. Hun onderlinge verhouding is veranderd

en men is ex-partner van elkaar geworden. Zijn er kinderen binnen de relatie, dan ontstaat nog een tweede positie, die van collega-ouders. Deze twee posities staan los van elkaar en daar hebben veel cliënten moeite mee.

Periode tijdens de relatie

Het samenleven met een partner kenmerkt zich doordat men veel activiteiten samen deelt, ook in emotioneel opzicht. Men draagt eveneens een aantal gezamenlijke verantwoordelijkheden. Denk hierbij aan het kopen van een woning, een gezinsauto of een caravan, het verrichten van huishoudelijke taken, het regelen van de financiën enzovoort.

Bovendien ontstaat er binnen de relatie in de regel een sterk gevoel van wederzijdse verantwoordelijkheid wanneer er kinderen worden geboren. Beide ouders dragen, als zij gehuwd zijn of een geregistreerd partnerschap hebben, van rechtswege het gezamenlijk ouderlijk gezag, waardoor er voor diverse aangelegenheden de handtekening van beide ouders nodig is. Ook na een scheiding loopt van rechtswege het gezamenlijk ouderlijk gezag gewoon door.

Bij ongehuwde ouders, die het gezamenlijk ouderlijk gezag bij de rechtbank geregeld hebben, loopt dit eveneens na de scheiding gewoon door. Men blijft ook na de scheiding allebei de gezaghebbende ouders van de kinderen. Wanneer de ouders niet gehuwd zijn heeft alleen de moeder het ouderlijk gezag en zal de vader een verzoek bij de rechtbank moeten indienen. Als de vader aangifte van de geboorte doet bij het gemeentehuis ontvangt hij informatie hoe het gezamenlijk ouderlijk gezag verkregen kan worden. Deze aanvraag kan zelfs nog na de scheiding aangevraagd worden bij de rechtbank.

Periode na de relatie

Nadat het gezin uiteen gevallen is, ontstaat er direct een andere situatie. Het gezamenlijke leven houdt op en er is sprake van twee verschillende posities.

- › die van ex-partners
- › die van collega-ouders

Deze twee posities vormen de bron waaruit veel problemen voortkomen, omdat cliënten vaak nog niet weten hoe zij met elkaar om moeten gaan. Dat hierbij opspelende emoties de situatie beïnvloeden, zal duidelijk zijn. Dit laatste komt vaak voor wanneer een van je cliënten de wens heeft om te scheiden en de ander (nog) niet.

Laten we eerst eens kijken naar de verandering in de posities van beide partners.

Positie van ex-partners

Deze positie ontstaat wanneer een relatie wordt beëindigd, los van het feit of er kinderen of geen kinderen zijn. De positie van ex-partner vangt in de regel al veel eerder aan dan wanneer er een afspraak met jou is gemaakt. Het frappante is dat degene die de scheiding wenst, eigenlijk al gedurende de laatste periode van de samenleving gevoelsmatig en mentaal afscheid aan het nemen is geweest van de relatie en dus ook van de partner. Dit is een innerlijk proces dat door de persoon zelf nog niet als 'ik wil scheiden' hoeft aan te voelen, waardoor het scheidingsbesluit aan de andere partner nogal eens als een 'donderslag bij heldere hemel' wordt ervaren.

Vaak speelt bij het komen tot een scheidingswens een gevoel van onvrede over de relatie een hoofdrol. Dit gevoel kan door tal van oorzaken gevoed worden. De andere partner hoeft tijdens de relatie nog niets te merken en kan zelfs denken dat alles koek en ei is. Hij of zij kan bepaalde gedragingen van de ander hebben genegeerd of afgewimpeld als een *'tijdelijke episode waarin de ander verkeerde'*. Met andere woorden, de scheidingsignalen worden niet altijd adequaat uitgezonden en worden niet altijd serieus opgepakt. Vaak wordt achteraf pas ingezien dat het wel degelijk serieus bedoeld is geweest, maar dan is het kwaad al geschied en kan de relatie (meestal) niet meer hersteld worden.

Belangrijk is nu om de standpunten van je cliënten, hun werkelijke belangen, de onderwerpen waar ze tegenop zien en waar ze emotioneel mee zitten boven tafel te krijgen, zodat zij deze zaken ook van elkaar komen te weten. Vervolgens kun je bespreken hoe zij hiermee om willen gaan, zonder er een diep psychologisch proces van te maken. Cliënten zullen dus onder jouw begeleiding zelf tot afspraken en oplossingen komen, waarna een en ander kan worden vastgelegd in een latere fase van de ScheidingsNavigator.

Positie van collega-ouders

Wanneer er kinderen zijn, ontstaan er dus twee verschillende posities, die van ex-partner en die van collega-ouders. Naast de term co-ouderschap, waarbij de ouders een gelijke verdeling in zorgtijd over hun kinderen hebben (bijvoorbeeld dat de kinderen de ene week bij de vader en de andere week bij de moeder zijn), is er de term *collega-ouderschap* in het leven geroepen. Hierbij speelt veel meer de verdeling van de *kwaliteit* in de zorg en opvoeding van de kinderen een rol. Het gaat hierbij dus niet zozeer over de verdeling van het aantal uren dat de kinderen bij vader of moeder zijn, maar veel meer over welke ouder welke taken op zich neemt en dat hierover goede afspraken worden gemaakt. Het spreekt voor zich dat hiervoor een respectvolle verstandhouding tussen de collega-ouders nodig is. Hierdoor blijven de beide ouders evenveel betrokken bij de verzorging en opvoeding van hun kinderen. Wel is het zo dat de indeling van de contactmomenten die in het ouderschapsplan wordt opgenomen, financiële en fiscale consequenties hebben.

In dit boek worden de termen collega-ouders en collega-ouderschap vaak gebruikt.

Positie van de kinderen

Op 20 november 1989 werd het **Kinderrechtenverdrag** door de Verenigde Naties aangenomen. Daarom is 20 november uitgeroepen tot een jaarlijks terugkerende Dag voor de Rechten van het Kind, ook in Nederland. De rechten van kinderen houden plichten in voor ouders/verzorgers; zij zijn degenen die moeten zorgen dat kinderen volgens de normen en waarden van onze maatschappij kunnen opgroeien.

Aan de kinderen wordt niet gevraagd of zij ermee instemmen dat hun ouders uit elkaar gaan. Zij worden ermee geconfronteerd, kunnen er niets aan veranderen en weten vaak niet wat hen boven het hoofd hangt. Steeds vaker klinkt ook de 'stem van het kind', zodat hun wensen maar ook hun zorgen door de ouders gehoord worden, en deze kunnen luisteren naar wat er in hun kinderen omgaat. Het opstellen van een ouder-

schapsplan is een opdracht aan de ouders, maar wordt ook afgestemd op wat de kinderen willen en aankunnen. Het begrip ‘vaderhuis/moederhuis’ zal hier en daar worden gebruikt (zie woordenlijst). Met *vaderhuis/moederhuis* worden letterlijk de huizen van de beide ouders bedoeld. De bedoeling is dat de kinderen zich in de beide huizen ‘thuis’ kunnen voelen.

De ScheidingsNavigator in kaart gebracht

Bij de ScheidingsNavigator hanteren we een aantal uitgangspunten.

1. Het eerste uitgangspunt: duidelijkheid over het besluit om te scheiden.

Willen cliënten, of een van hen, wel echt scheiden of verkeren zij in een zogenaamde relatiedip?

Een logische vervolgvraag is dan om te checken of een herstel van de relatie nog mogelijk is.

Is herstellen van de relatie niet mogelijk, dan zal een besluit om uit elkaar te gaan door cliënten genomen worden. Wanneer een van je cliënten nog niet bereid is om het scheidingsproces in te gaan, zal dat stagnerend werken en is de kans groot dat die cliënt op een later tijdstip toch nog een eigen advocaat in de arm neemt. Beide cliënten zullen dus voldoende vertrouwen in jou als procesbegeleider moeten hebben, zodat het besluit om tot een scheiding over te gaan door beide cliënten genomen wordt.

De cruciale vraag die aan hen wordt gesteld luidt: om welke redenen willen jouw cliënten uit elkaar gaan, en op welke wijze willen zij hun geschillen etaleren en onderzoeken welke onderwerpen hen verdeeld houden. Hierbij kun je denken aan wat cliënten ieder op hun eigen wijze hebben meegemaakt in hun leven en welke impacts deze gebeurtenissen op hen hebben gehad. Deze persoonlijk gekleurde belevingen uiteten zich meestal door emoties en daaruit vloeien ook gedragingen voort. Deze gevoelens kunnen ook lijfelijk ervaren worden en de uitdaging ligt daar waar men werkelijk wil kijken naar het eigen aandeel in de ontstane situatie. Met betrekking tot de scheiding liggen gevoelens, emoties, meningen, oordelen, overtuigingen of visies vaak als een enorme dikke laag saus op de onderlinge verstandhouding tussen jouw cliënten en op de ontstane situatie. Om in deze ‘saus-metafoor’ te blijven, zal eerst die dikke, verstikkende brij gereduceerd moeten worden tot een aanvaardbaar sausje. De emotionele kant van het scheidingsproces heeft aandacht nodig en het liefst vóór de praktische invulling van het scheidingsproces gaat plaatsvinden. Immers, door een dikke laag kunnen je cliënten niet helder kijken naar mogelijke oplossingen. Om die reden hebben wij het ‘*Emotieproces*’ binnen het scheidingsproces een plaats gegeven.

2. Het tweede uitgangspunt is dat de procesbegeleider kwaliteit levert in combinatie met een reëel kostenplaatje. Iedereen zal het ermee eens zijn dat de scheiding zo efficiënt en zorgvuldig mogelijk dient te geschieden. Kwaliteit is een lastig begrip voor cliënten om te beoordelen, dus gaan ze vaak af op wat zij via internet kun-

nen vinden. In deze tijd waarin de concurrentie op het scheidingsgebied groot is, is kwaliteit duidelijk iets waarin jij je als procesbegeleider kunt onderscheiden. Het aangeven dat je gebruikmaakt van een efficiënte methode, de ScheidingsNavigator, waarbij cliënten zelf meebepalen hoe de agenda van hun scheidingsproces wordt samengesteld, geeft vertrouwen en ook blijk van kwaliteit. Door het inzetten van de ScheidingsNavigator win je tijd en bied je kwaliteit. Cliënten worden actief betrokken en weten wat hen te wachten staat gaandeweg hun scheidingsproces.

3. Het derde uitgangspunt gaat over het samenstellen van een gelijkwaardig en werkbaar ouderschapsplan voor de kinderen. Wanneer er kinderen bij de scheiding zijn betrokken, behoren hun belangen boven die van hun ouders te staan. Dat klinkt eenvoudig en logisch, maar de dagelijkse praktijk laat maar al te vaak zien dat het gedrag van ouders een negatieve invloed heeft op het welzijn van hun kinderen. Dat is ook de reden waarom een extra Proceskaart, *De Rode Draad*, toegevoegd is. In het stuk over kinderen komen wij uitvoerig terug op de impact van de scheiding bij kinderen. Immers, kinderen vragen niet om de scheiding, maar scheiden gedwongen mee.

Het is dan ook de taak van de procesbegeleider om dit aan de ouders duidelijk te maken. Aan de ouders is het de taak om zich bewust te worden over de impact die hun scheiding nu en in de toekomst heeft op hun kinderen.

4. Het vierde uitgangspunt betreft de tijd ná de scheiding. Deze wordt Fase 6 en Fase 7 in het scheidingsproces genoemd. Ook deze fasen ná de scheiding vormen een belangrijk onderdeel van het totale scheidingsproces en steeds meer wordt de aandacht gevestigd op de kwaliteit van ieders leven. De nodige T.V. programma's besteden met enige regelmaat aandacht aan dit onderwerp en ook worden regelmatig artikelen in kranten en magazines rondom scheidingen geplaatst. Cruciale vragen dienen zich aan zoals: wat is je startpositie als ex-partner en hoe is je startpositie als collega-ouder, wat zijn ieders wensen, maar ook welke zorgen komen er nu om de hoek kijken, hoe creëer je een veilige, praktisch haalbare financiële basis voor beide ex-partners, maar ook een werkbare gezonde basis in ieders positie als collega-ouders.

Processen en fasen

De ScheidingsNavigator is, zoals al gezegd, bedoeld om procesbegeleiders handvaten te geven om hun cliënten door het hele scheidingsproces te navigeren. In het onderstaande verkorte overzicht is de opbouw van de ScheidingsNavigator te zien. In de afbeelding staan vier kolommen, verdeeld in acht onderdelen (fasen). Deze komen overeen met de onderwerpen die tijdens het scheidingsproces aan de orde komen.

De verkorte proceskaart kan als overzichtskaart gebruikt worden, zodat alle betrokkenen weten in welke fasen zij zijn en met welke aandachtsgebieden zij te maken hebben.